संस्कृतव्याकरणस्येतिहासः

पर्वः – ०२

पाणिनीय-सम्प्रदायः

पाणिनिः

- पाणिनिः – वैयाकरणः।
- गान्धारदेशस्य उद्भाण्डपुरनगरस्य शालातुरः इति ग्रामे। (अधुना तु पाकिस्तानदेशस्य लाहोर-नगरे।
- माता – दाक्षी। ('दाक्षीपुत्रः' इति पतञ्जलिकृता उक्तिः)
- आचार्यः – वर्षः। (कथासरित्सागरानुसारम्)
- सहपाठिनः – कात्यायनः, व्याडिः, इन्द्रदत्तः।
- समयकालः – ख्री.पू. ४र्थ/५म-शताब्दी।

अष्टाध्यायी

- अष्टानाम् अध्ययानां समाहारः। अध्यायः – पादः – सूत्रम्।
- ३९९६ संख्यकानि सूत्राणि दृश्यते।
- सूत्रलक्षणम् -

  स्वल्पाक्षरमसन्दिग्धम् सारवद् विश्वतोमुखम्।

  अस्तोभमनवद्यञ्च सूत्रं सूत्रविदो विदुः।।
- प्रथमाध्याये – संज्ञा। द्वितीये – विशेष्यपदम् विभक्तिः। तृतीये – धातुः।

चतुर्थे,पञ्चमे – नामपदेन सह प्रत्ययानां योगविधिः।

षष्ठे,सप्तमे – स्वरप्रक्रिया। अष्टमे – शब्दप्रयोगरीतिः, विविधः।

अष्टाध्यायी

- सूत्रे अर्धमात्रालाघवेन पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः।
- भगववतः महेश्वरस्य कृपावशात् चतुर्दशसूत्रानि लब्धवान् पाणिनिः अइउणादिः।
- नृत्तावसाने नटराजराजो ननाद ढक्कां नवपञ्चवारम्। (९+५)
  उद्धर्तुकामः सनकादिसिद्धानेतद्विमर्शे शिवसूत्रजालम्।।
- माहेश्वरसूत्राणि प्रत्याहारनिमित्तानि। (यथा- अण्, इण्, अच्, हल्)
- प्रत्याहारः सूत्रसंक्षेपणाय।
- यथा – 'वृद्धिरादैच्' (१।१।१) ऐच् – ऐ, औ
  'अदेङ् गुणः' (१।१।२) एङ् – ए, ओ

॥धन्यवादः॥